

Diyamet

İLMİ DERGİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

•
Üç Ayda Bir Yayınlanır
•

Cilt: 42 • Sayı: 4 • Ekim - Kasım - Aralık 2006

İSLAM'IN TEMSİL VE TAKDİMİNDE DOĞRU TUTUMLARIN BELİRLENMESİ

Ali ERBAŞ *

Özet:

Misyonerlik faaliyetleri özellikle son yıllarda her kesimin ilgilendiği bir konu haline gelmiştir. Kimileri polisiye çözüm önerileriyle bu faaliyetlerin önüne geçilebileceğini, kimileri ise, din eğitimine daha bir önem vermek suretiyle insanımızın misyonerlerin tuzağına düşme riskinin azalacağını ifade etmektedir.

Biz ise en etkili yolun misyonerlik faaliyetlerine karşı İslam'ın temsil ve takdimindeki doğru tutumların belirlenmesinin gerektiğini düşünmekteyiz. Zira hem Kur'an-ı Kerim ve hem de Hz. Peygamber, İslam'ın ideal bir temsilinin sağlanması hususunu tam merkeze alıp gerekli ikaz ve tekliflerde bulunmakta ve konuyu sürekli hatırlatmaktadırlar. Müslümanların hangi vasıflara sahip olması gerektiği, hangi amellerin iyi hangilerinin kötü olduğu, mütteki terimine dikkat çekilmesi ve bunun en ideal temsil şekli olduğunun sıkça vurgulanmış olması konunun ne kadar önemsendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler:

İslam, Kur'an, Misyonerlik, Hıristiyanlık

The Determining of the Optimal Attitude in the Islamic Representation and Declaration

Abstract:

Christian missionary activities have been a point of interests for all kind of people. Some suggest that only the police can stop these activities while others say that advising the proper religious education will diminish the possibility of people falling in the traps of the missionaries.

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

We argue that the most efficient way of tackling this problem is determine the most appropriate approaches in representing and presenting Islam. For both the Holy Qur'an and the Prophet Muhammad (pbuh) took the presentation of Islam and its representation as the most important issue in this regard. The emphasis on the characters and traits which Muslims must embrace, the importance of the question of which acts are good and which are bad and the priority of the concept of piety in Islam all show how the representing Islam is valued in Qur'an and Sunnah.

Key Words:

Islam, Qur'an, Missionary, Christianity

İslam'ı temsil ve takdim konusuna geçmeden önce, konunun önemini çarpıcı bir şekilde dile getiren ve yıllardır dilden dile anlatılan bir rivayeti hatırlatmak istiyoruz. Müslüman olan bir Alman büyük bir heyecan içerisinde İslam dünyasını ve dolayısıyla Müslümanları tanıma amaçlı bir seyahate çıkar. Dönüşte İslam dünyası ile ilgili intibaları sorulduğunda bunu şu etkili cümleyle özetler: "İslam dünyasını bana tanıtmadan beni hidayete erdiren Rabbime hamdolsun". Bu sözün ne zaman ve nerede söylendiği ya da gerçekten söylenip söylenmediği hususunu açıklığa kavuşturmak oldukça zordur, ancak çok anlatılan bir olay olması ve İslam dünyasının durumu göz önünde bulundurulduğunda bu ve benzeri sözlerin söylenmiş olma ihtimali oldukça yüksektir.

Yine belki hepimizin bildiği ve Mehmet Akif Ersoy'un Birinci Dünya Savaşı günlerinde Teşkilât-ı Mahsusa tarafından gönderildiği Almanya/Berlin'den¹ dönüşünde, Batı'yı kastederek "dinimiz gibi işleri, işimiz gibi dinleri var" sözü günümüzde her vesileyle tekrar edilmeye devam eder. Her iki intiba da Müslümanların İslam'ı yaşama noktasında yanlış bir tutum içerisinde olduklarını vurucu bir şekilde anlatan örneklerdir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Esasen hem Kur'an-ı Kerim ve hem de Hz. Peygamber, İslam'ın ideal bir temsilinin sağlanması hususunu tam merkeze alıp gerekli ikaz ve tekliflerde bulunmakta ve konuyu sürekli hatırlatmaktadırlar. Müslümanların hangi vasıflara sahip olması gerektiği, hangi amellerin iyi hangilerinin kötü olduğu, müttakî terimine dikkat çekilmesi ve bunun en ideal temsil şekli olduğunun çok sıkça vurgulanmış olması konunun ne kadar önemsendiğini göstermektedir. **"Ey iman edenler! Niçin yapmayacağımız şeyi söylüyorsunuz? Yapmayacağımız şeyi söylemeniz Allah yanında ne büyük, ne çirkin bir kabahattir"**² ikazı, Müslümanın özü sözü bir, dürüst, güvenilir, yalandan, nifaktan uzak duran, hep iyilik için çırpınan vb. temsil örnekleri içerisinde hayatını devam et-

¹ Cemal Kutay, *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*, 8.

² Saff 61/2-3.

tırması gerektiğini hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber Müslümanı tanımlarken, “Müslüman, diğer bir Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir”³ derken yine aynı konuya dikkat çekmiş, her vesileyle ideal Müslüman portresine vurgu yapmıştır. Bunların yanında İslam’ın tasavvuf boyutuna baktığımız zaman yegane amacın adeta iyi bir temsil örneği sergilenmesi olduğunu görmekteyiz. İnsan-ı kamilin yetişmesi için tasavvufun önerdiği nefis eğitimi süreçleri ve bu süreçte insanın yerine getirmesi gereken her türlü iyilik ve güzellik buna örnek verilebilir. Gerek 14 asırlık tasavvuf zenginliği içerisinde gelip geçmiş yüzlerce mutasavvıfın ve gerekse Yunus Emre’den Hacı Bektaş-ı Veli’ye, yüzlerce Anadolu ereninin sözleri ve yaşantıları hep bu temsilin nasıl olması noktasına odaklanmıştır.

Öyleyse temsil konusunda ideali bulmamız için önümüzde bu kadar hazine dururken, İslam’ın yeterince iyi temsil ve takdim edilememesi nereden kaynaklanmaktadır? Kestirmeden cevap vermemiz gerekirse bu hazinenin insanımıza yeterince sağlıklı olarak ulaştırılamamasını sebeplerin başında sayabiliriz.

Suçü başkasının üzerine atarak sorumluluktan kurtulmaya çalışamayız. Yani gerek ideal temsil ve takdim örnekleri sergilemekte ve gerekse bunları insanımıza ulaştırmakta üzerimize düşen vazifeyi yeterince yapmış sayılmayız. Ancak burada konunun başka bir boyutuna dikkat çekmekte fayda vardır. Dünya üzerinde askeri, ekonomik ve kültürel hakimiyet kurmuş olan Batı’nın öteden beri oluşmuş olan tarihi reflekslerle İslam’la ilgisi olmayan temsil ve takdim biçimlerini telkin etmesiyle ilgili kısa bir bilgi sunmak istiyorum. Batılı bazı çevreler gerek sözlü telkinleriyle ve gerekse yazmış oldukları eserlerle ilkin İslam hakkında bihaber olan kendi insanların zihinlerinde çarpıtılmış bir İslam imajı oluşturmak, sonra da böylesi bir imajı bütün dünya insanları arasında yaygınlaştırmak için büyük gayret göstermişlerdir. İslam’ın gelişinden kısa bir zaman sonra, örneğin Yuhanna ed-Dimeşki (miladi VIII. yy.) gibi hristiyan yazarlarla başlayan bu tür çarpıtma faaliyetleri Ortaçağ’da zirveye çıkmış⁴, XVII ve XIX. asırlarda devam etmiş, dünyanın, iletişim araçları vasıtasıyla küçük bir köy haline geldiği günümüzde dahi durmamış, okul kitaplarına kadar menfi İslam ve Müslüman imajı girmiştir. İslam dünyasındaki birçok aydın da bu imajdan etkilenmiş ve bu etkilenmeden hareketle farklı İslam yorumları geliştirmişlerdir. İngiliz araştırmacı Karen Armstrong’un konuyla ilgili yorum ve gözlemlerini kısaca aktarmak suretiyle meseleyi müşahhaslaştırmak istiyorum:

“Avrupa’da artık neredeyse Müslüman kalmamıştı; XIX. asırda İngilizler ve Fransızlar Müslümanların topraklarını işgal etmeye başladılar. 1830’da

3 Bkz., Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 102, 313.

4 Bkz. Jean Damascene, *Ecrits sur l’Islam*, yay. haz. Raymond Le Coz, Paris 1992, s. 211-227.

Fransızlar Cezayir'i sömürgeleştirdi; 1839'da İngilizler Aden'i, bilahare 1881'de Tunus'u, 1882'de Mısır'ı, 1898'de Sudan'ı işgal etti. 1912'de ise İtalyanlar Libya'ya girdi. 1920'de Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasını müteakip Arap toplumlarına bağımsızlıklarını tanıma sözü vermiş olmalarına rağmen, İngilizler ve Fransızlar, Ortadoğu'yu aralarında manda ülkeler halinde paylaşmışlardır.

Bugün İslam dünyası, batı emperyalizmini ve misyonerliği bir arada ve Haçlı seferleriyle birlikte ele almaktadır. General Allenby 1917'de Kudüs'e girdiği zaman "Haçlı seferleri şimdi bitti" demişti. Fransız komutanı Şam'da Selahaddin'in türbesinde, "Selahaddin! İşte geri döndük" diye seslendi.

Müslümanlar geçmişte başka düşünce ve kültürlerle daima açık yaşamış, hatta içlerinden pek çoğu Batı'dan gelen bazı radikal ve modernleştirici fikirlere bağlanmıştı. Ne var ki, son elli yılda Batı'nın; kendileri, dinleri ve bir de peygamberleri Hz. Muhammed hakkında düşmanlık ve nefret beslediklerini öğrendiler ve bu nefret ve düşmanlığın, Batı'nın İslam dünyası ile olan münasebetlerinde hâlâ ne derece etkili olduğunu gördüler. Kısaca bugün İslam dünyasında bazı akımların doğup yükselmesinde Batı'nın da etkisinin bulunduğu söylenebilir. Günümüzde bile hâlâ İslam'a olan nefretimizi ifade etmek için sürekli yeni tipler üretmekle meşgulüz. Selman Rüşti olayından sonra da İslam gözümüzde, yaratıcılığa ve sanat hürriyetine ölüm fetvası veren bir din oldu. Fakat bunların hiçbiri realiteyi yansıtmıyordu. Bütün bunlar, benim Kur'an ve İslam tarihi hakkında bizzat yaptığım araştırmalar ve yaşadığım tecrübelerle uyuşmamaktadır. Ne var ki, Conor Cruise O'Brien gibi geleneği tersine çevirip, İslam'a saygı duymayı kültürel bir noksanlık olarak görenler, bana münafık diyebilirler. Çünkü o, Batılı değerlere bağlı kalarak İslam'a saygı duymayı münafıklık olarak talakki eder"⁵.

Bu satırlardan anlaşıldığı kadarıyla Müslüman olmasa dahi insafli bir Batılı'nın gerektiğinde nasıl bir öz eleştiri yapabildiğini göstermektedir. Sayıları fazla olmasa da Batı'da bu tür öz eleştiriler yapan yazar ve düşünönlere rastlanmaktadır. Batılı'nın on asırlık geçmişinin, her fırsatta Müslümanların gerçek insânî ve gerekse kültürel katliamlara tâbî tutulması konusunda kara sayfalarla dolu olduğunu itiraf edenler de vardır⁶. Bütün bunlardan anlaşılan odur ki, Batılı'lar asırlardan beri Müslümanları her yerde zayıf düşürmek için ne gerekiyorsa yapmışlardır. Zamanımızda ise amaçlarına

5 Karen Armstrong, Muhammed, A Biography of the Prophet, HarperCollins Publishers, New York 1992, s.40-43.

6 Bkz., Graham Fuller-Ian O. Lesser, *Kuşatılanlar, İslam ve Batı'nın Jeopolitiği*, çev. Ö. Arıkan, İstanbul 1996, s. 41-42.

ulaşmak için daha ince yöntemlere başvurmaktadırlar. Örneğin, dünyada İslam bir terör diniymiş gibi takdim edilmiş, kim tarafından işlendiği belli olmayan cinayetlerle İslam arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Huntigton, Fukayama gibi bazı Batılı çağdaş yazarlar, İslam dünyasının bütün sınırlarını Batı medeniyeti ile savaş sınırları olarak gösterip, medeniyetler savaşını gündeme getirmişlerdir. Bu gelişmelerden Müslümanlar da bir şekilde etkilenmiş, İslam'ın itikadî ve amelî temel noktalarında olmasa da, günümüz şartlarında müslümanca bir tavır ortaya koymakta, İslam'ı hayata aktarma perspektifinde farklı anlayış, yorum, temsil ve takdimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu farklı, yorum, temsil ve takdim hareketleri, beraberinde yanlış anlaşılmaları da getirmiş, temsil ve takdimde Kur'an ve Sünnet çizgisinden sapmalar olmuştur. Bundan dolayı İslam'ın âdeta yaşanması zor bir dinmiş gibi gösterilmesi ve onu temsil edenlerin içinde buldukları yetersizliklerin İslam'a maledilmesi anlayışının yolu açılmıştır.

O halde İslam'ı temsil ve takdim konusunda nasıl bir tutum sergilenmelidir?

İslam'ı tanıtmak, Allah'ı, Hz. Peygamberi, Kur'an'ı, iman esaslarını ve İslam'ın şartlarını anlatmak bir mü'minin en önemli vazifesidir. Ne var ki, dini anlatmak ve din esaslarını başkalarına sunmak her dönemde farklı şekillerde ve değişik yollarla olabilir. Belli şartlar altında ve zamanın değişmesiyle, takdim yol ve usulleri de değişebilir. Belki değişmeyen tek esas vardır; o da, takdimin temsille derinleştirilmesi, yani; takdimin yanında, takdim edilen şeyin temsil edilmesi. Mesela, ashâb-ı kiramın ve selef-i salihînin temsilin gücünü arkalarına alarak hareket etmeleri, İslam'ın takdimi ve tanıtılmasında başarılı olmalarının en önemli etkeni olmuştur. Ayrıca, ashâb-ı kiram döneminde dil ve beyan da çok önemli bir unsur olarak öne çıkmıştı. Dili çok iyi kullanıyorlardı. Çok derin bir lisan, beyan ve söz zevkine sahiptiler. Fakat, dünyanın değişik yerlerinde İslam'ı sunarken, ulaştıkları her milletin dilini bildiklerini söylemek de mümkün değildir. Hatta, siyer ve megazi kitaplarının anlattığına göre, onlar arasında sadece üç-dört kişi yabancı dil biliyordu. Onlar da büyük ölçüde, Hz. Peygamber'in mektuplarını tercüme etmekteydi. Fakat, ashab-ı kiram yabancı dil bilmeseler de, çok kısa zamanda dünyanın çeşitli bölgelerinde kendilerini anlatma imkanı bulmuşlardı. Bunda temsilin gücünü kullanmalarının büyük payı vardır.

Demek ki takdimin, temsilin gücüne ilave edilmesi gerekir. Temsili noktasında eksik kalan bir takdim bütünüyle tesirsiz olmasa da beklenen tesiri de gösteremez. Zamanımızda dinin anlatılması hususundaki eksiklikler de bundan kaynaklanmaktadır. Bugün, insanlar maksatlarını güzel ifade ediyorlar, televizyon, radyo ve gazete gibi gelişmiş teknolojiyle gelen nimetleri de ekleyerek maksatlarını çok güzel seslendiriyorlar. Geniş imkanlar var ellerinde; meselele-

ri istedikleri gibi kompoze edip câzip hale getirebiliyor ve bir anda milyonlarca insana ulaşabiliyorlar. Fakat, o günkü şartlarla bugünküler farklı olsa bile yine de İslam'ın ilk dönemlerinde çok kısa zamanda katedilen mesafe göz önünde bulundurulduğunda, bugünkü takdim tarzında önemli bir eksikliğin bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Yani ilk dönem tebliğcilerinde olup da günümüz insanında bulunmayan en önemli unsurlardan birisi, tebliğin temsille desteklenmemesi ve derinleştirilmemesi hususudur.

İslam'ı temsil ve takdim durumunda olan insanların kendilerine göre tavır ve davranışları olmalıdır. Örneğin, samimiyet, sadakat, vefa, dürüstlük, güven verme gibi hasletler bu tavır ve davranışların oluşmasında belirgin bir şekilde rol oynamaktadırlar. Kur'an-ı Kerim bu hasletlerle İslam'ı temsil etmek gerektiğini birçok ayet-i kerimede dile getirmektedir. Örneğin, **“Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, düşkünlere, yakın ve uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşaya, yolcuya ve size hizmet eden kimselere iyilik edin. Allah, kendini beğenip övünenleri elbette sevmez”**⁷ ayetiyle ilk önce Allah'a kulluk ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayıp samimiyet ile ibadet etmek gerektiğine dikkat çekilmektedir. Daha sonra, anne-babaya iyilikle muamele etmek, akrabalara ihsanda bulunmak, yetimlere ve yoksulları görüp gözetmek sıralanmaktadır. Ve sonra da, evi yakın olan veya akrabadan olan yakın komşuya iyilik ve evi uzak olan veya akrabadan olmayan ya da Müslüman olmayan uzak komşuya iyilik zikredilmektedir.

Müfessirler bu ayetin açıklamasını yaparlarken⁸ şu hadisi hatırlatmaktadır: “Komşu üç kısma ayrılır. Birincisinin üç hakkı vardır; komşuluk hakkı, yakınlık hakkı ve İslâmiyet hakkı. İkincisinin iki hakkı vardır; komşuluk hakkı ve İslâmiyet hakkı. Üçüncüsünün bir hakkı vardır; komşuluk hakkı ki bu Hıristiyan, Yahudi ve müşrik komşudur”⁹. Demek ki, komşu Hıristiyan, Yahudi ya da müşrik bile olsa, Müslüman olmadığı halde ona da iyilik yapmak bir komşuluk hakkıdır ki İslam'ı temsil ve takdimde bunun ne kadar etkili bir metot olduğu aşikardır.

Buradan şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır ki, İslam'ı temsil ve takdimde hedef kitle sadece belli şahıslar ve kesimler değil, insanın kendi ailesinden başlayarak yakın akraba, uzak akraba, komşu, komşunun Müslüman olanı, olmayanı, yani insanın bulunduğu her yerde ayırım yapmadan temsili ve takdimi sergilemek gerekmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de işe önce yakınlarından başlamıştır. Peygamberlikle görevlendirildiği andan itibaren, önce Hazreti Hatice'ye, daha sonra da Hazreti Ali, Hazreti Ebû Bekir gibi akraba ve dostlarına tebliğde bulunmuştur. Zamanla daireyi genişletmiş ve

7 Nisa 4/36.

8 Bkz., Elmalî'lı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an dili*, II, 561.

9 el-Münavi, *et-Teyisir*, I, 492; *Kenzü'l Ummal*, IX, (no: 24891).

Hıristiyan, Yahudi ya da müşrik komşularının da ilahî mesajdan istifade etmeleri için çalışmıştır. Mesela, bir gün bir Yahudi komşusu, oğlunun vefat etmek üzere olduğunu söyleyip hüznünü ifade edince Allah Rasûlü hemen kalkıp ölüm döşeğindeki genci ziyarete gitmiştir. Hz. Peygamber, acılar içinde kıvranan genci görünce onun hâline acımış ve ona şehadet getirmesini tavsiye etmiştir. O, babasının yüzüne “izin ver” dercesine bakınca ve babası da “Ebû Kasım'a itaat et oğlum” deyince gencin dudaklarından “Lâilâhe illallah, Muhammedun Rasûlullah” sözleri dökülürmüştür. Hz. Peygamber oradan tebessüm ederek ayrılmış, orada da bir kalp kazanmış ve bazı gönüllerin İslam'ı kabul etmesi için de zemin hazırlamıştır. İşte bu olay, insanlara yakın durmanın, sıcak yaklaşmanın İslam'ı temsil ve takdimde ne kadar önemli bir tavır olduğunu ortaya koymaktadır.

Her Müslümanın kendi yakınlarından başlayarak, uygun bir üslup içinde İslam'ı yakına da uzağa da anlatmakla mükellef olduğu açıktır. Çünkü, herkesin Müslüman olması söz konusu değilse bile, Müslümanları İslam'dan uzaklaştırma, çıkarma ve hatta hıristiyanlaştırma gibi her an karşı karşıya olunan tehlikeleri ancak böyle temsil ve takdim davranışları sergileyenlerin diyalog ve hoşgörü anlayışıyla oluşturdukları engeller durdurabilecektir.

Müslümanın görevi, sadece gerçekleri anlatmak, insanları bu gerçeklere davet etmektir. İnsanların bunu kabul edip etmemeleri, tamamen onların vicdanlarına kalmış bir meseledir. Allah bu gerçeği yine Kur'an'da bildirmekte, "dinde zorlama olmadığını"¹⁰ haber vermektedir. Dolayısıyla ne insanların iman edip Müslüman olmaları, ne de Müslüman olanların ibadetleri yerine getirmeleri veya günahtan sakınmaları için hiç bir zorlama yapılamaz. Sadece öğüt verilir. Temsil ve takdimde kullanılan üslup son derece önemlidir. Tüm Müslümanların Allah'ın Kur'an'da tarif ettiği ılımlı, yumuşak, hoşgörülü¹¹, sakin ve sevecen üslubu özümsemesi gerekir. Müslümanlar olgunlukları, hoşgörülerini, itidal, tevazu ve sükunetleri ile tüm dünyaya örnek olmalı, insanları kendilerine ve dolayısıyla İslam ahlakına hayran bırakmalıdırlar. Sadece bu alanlarda değil, bilim, kültür, sanat, estetik ve toplumsal düzen gibi alanlarda da büyük atılımlar ve güzel eserlerle hem İslam'ı en güzel şekliyle yaşamalı hem de dünyaya temsil etmelidirler. İslam'ı insanlara anlatmanın da, İslam'a karşı olan fikirlerle fikren mücadele etmenin de yolu bu saydığımız kavramlardan geçmektedir.

A. İslam'ın Temsil ve Takdiminde Öne Çıkan Bazı Hasletler

İslam'ı temsil ve takdimde Müslümanların sahip olması gereken birçok haslet vardır ki, esasında bunları sadece misyonerlerin etkilerini ortadan kaldırmak

¹⁰ Bkz. Bakara 2/256.

¹¹ Bakara 2/109; Nisa 4/4; Maide 5/13; Nur 24/22; Teğabün 64/14.

için değil, ivazsız-garazsız yerine getirmenin herkese ait birer davranış kuralı olduğunu söylememiz icabeder. Kur'an'dan ve hadislerden hareketle bu hasletlerden birçoğunu burada sayabiliriz. Ancak öne çıkan birkaçını açıklayarak, konumuzu irdelemeye çalışalım:

1. Samimiyet ve İçtenlik

Allah müminleri samimiyetlerine göre değerlendirir. Bu nedenle de Kur'an'da en çok üzerinde durulan konulardan biri budur. Allah'a karşı tam ihlâşlı olmak, mümini Allah'a yaklaştıran, kendisini geliştiren ve başarı kazanmasına vesile olan önemli bir vasıftır. Hidayeti Allah'ın vereceğini bilerek, dinin menfaatini gözetken bir tavır ve samimi, içten bir ruh hali ile temsil ve takdimin yerine getirilmesi gerekir. Konuşurken de aynı şekilde içten, samimi bir üslup kullanmak bunun için önemli bir şarttır. Nitekim Allah Teala, "**Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin yolundan sapanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir**"¹² ayetiyle bir Müslümanın diğer insanlara karşı kullanacağı üslubun nasıl olması gerektiğini açıkça bildirmektedir.

Samimiyet, içerisinde güven verme unsurunu da barındırmaktadır. Müslüman karşı tarafa her zaman güven vermeli, güvenilir insan olmalı; emin insan olmalıdır. Tıpkı Hz. Muhammed gibi. Zira onun daha bi'setten önceki ünvanı Muhammedü'l-Emin idi. Yani herkes tarafından kendisine güven duyulan bir insandı. Nitekim onun, Müslümanı tanımlarken dile getirdiği "Müslüman; diğer bir Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir"¹³ cümlesinin içinde bu anlayış mevcuttur. Globalleşen ve farklı inanç ve düşüncelere sahip insanların bir arada yaşadığı günümüz dünyasında Müslüman bu hadisin çerçevesini biraz daha genişletip, Müslüman-gayrimüslim, inançlı-inançsız her insanın kendisinden emin olduğu bir kişiliğe sahip olmalıdır. Zira Kur'an'da da İslam'ı gerektiği gibi temsil ve takdim etmesi için Müslümanın taşıması gereken vasıflardan biri de güven vericiliğidir. "**Onlar ki, uhdelerine verilen emaneti korurlar ve sözlerinde dururlar**"¹⁴ ayeti, konuyla ilgili başka birçok ayetten sadece biridir. Yani Müslüman ismini taşıyan insanın inancında ve yaşayışında son derece samimi ve ihlâşlı olması gerekmektedir.

2. Sabırlı Olma

İnsanın imanının sağlamlığını gösteren en önemli özelliklerden biri de sabırdır. Mümin, her türlü engele, her türlü kötü şarta rağmen ölene kadar Allah'ın rızası için çalışır durur. Kuran'da pek çok ayette sabrın önemi üzerinde durulur. Örneğin, "**Öyleyse sen sabret; şüphesiz Allah'ın vaadi hakuttur; kesin bilgiyle inanmayan-**

12 Nahl, 16, 125.

13 Bkz., Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 102, 313.

14 Mü'mininun 23/8.

lar sakın seni telaşa kaptırıp-hafifliğe (veya gevşekliğe) sürüklemesinler”¹⁵ ve “Rabbimiz! Üzerlerimize sabır dök ve ayaklarımıza sebat ver ve bizi kafirler kavmine karşı muzaffer kıl”¹⁶ ayetleri bunlardan ikisidir.

Sabrın en çok gösterileceği alanlardan biri de İslam'ın temsili ve takdimi faaliyeti dolayısıyladır. Müslüman, karşısındaki kişide iman ışığını gördüğü sürece, ona karşı anlayışlı olmalı, ona bu tavırlarını düzeltmesi için zaman tanımalıdır. Dini tanımayan ya da tanıdığı halde yaşamayan insanların yanlış hareket ve düşüncelerini, boş konuşmalarını ve sunulan güzellikler karşısındaki anlayışsızlıklarını sabır ve hoşgörü ile karşılamak durumundadır. Üstelik mümin bunu büyük bir zevkle yapar. Çünkü İslam'ı iyi temsil ve takdim ederek tek bir kişinin dahi İslam'a karşı kalbinin yumuşamasına vesile olmak çok büyük bir kazançtır. Mümin kişi yaptığı tebliğ yüzünden başka kişilerden ya da tüm bir kavimden tepki görebilir. Ama durmamalıdır, her türlü zorluğa, sonuçsuzluğa rağmen tebliği sürdürmelidir.

Hız. Nuh, bu konudaki sabrıyla en güzel örneklerden birini temsil etmektedir. Hız. Nuh'un kavmine yaptığı tebliği anlatan sözlerini Allah Kur'an'da şöyle haber verir: “**Dedi ki: Rabbim, gerçekten kavmimi gece ve gündüz davet edip-durdum. Fakat davet etmem, bir kaçıştan başkasını arttırmadı. Doğrusu ben, onları bağışlaman için her davet edişimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerini başlarına çektiler ve büyüklük tasladıkça büyüklük gösterip-direttiler. Sonra onları açıktan açığa davet ettim. Daha sonra (davamı) onlara açıkça ilan ettim ve kendilerine gizli gizli yollarla yanaşmak istedim. Bundan böyle Rabbinizden mağfiret isteyin; çünkü gerçekten O, çok bağışlayandır dedim**”¹⁷.

3. Hikmetli Konuşma

Konuşmada hikmet, yani özlü, isabetli, ihtiyaca yönelik, ikna ve tatmin edici, etkileyici bir biçimde konuşmak, büyük bir sanattır. Allah Kur'an'da sevdiği kullarına özel bir hikmet verdiğini bildirir. Örneğin Hız. Davud için Allah “**Onun mülkünü güçlendirmiştik, ona hikmet ve faslı hitab (çarpıcı anlatım) vermiş-tik**”¹⁸ şeklinde buyurmaktadır. Bir diğer ayette ise, “**Allah kime dilerse hikmeti ona verir; şüphesiz kendisine hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir. Temiz akıl sahiplerinden başkası öğüt alıp-düşünmez**”¹⁹ denilmektedir.

15 Rum 30/60.

16 Bakara 2/250.

17 Nuh 71/5-10.

18 Sa'd 38/20.

19 Bakara 2/269.

Görüldüğü gibi İslam'ın takdiminde hikmetli konuşmanın önemi büyüktür. Nitekim **"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır..."**²⁰ ayeti de bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Müslüman, hikmetli konuşabilmek için Allah'a dua etmeli, fiili dua olarak da mümkün olduğunca bu konu üzerinde düşünüp kendini ölçmelidir. Hikmetli bir takdimin nasıl olması gerektiği ana hatlarıyla bellidir:

İslam'ı takdim eden kişinin karşısındakinin ihtiyaçlarını tespit ettikten sonra, bunlara en güzel ve en etkileyici şekilde cevap vermesi, gösterişli ve ağdalı üsluptan kaçınması gerekir. Bilgi göstermeye yönelik yapay bir çabaya girmeden, kişinin tam ihtiyaçlarına yönelik ve onun kalbini rahatlatacak, tatmin edici, netice verici, açık ve net bir üslupla, kısacası hikmetli bir biçimde konuşmak, takdimcinin sahip olması gereken çok önemli bir özelliktir. Hikmet, Müslümanın Kur'an ayetlerine olan hakimiyetiyle de doğru orantılıdır. **"Onların sana getirdikleri hiçbir örnek yoktur ki, Biz (ona karşı) sana hakkı ve en güzel açıklama tarzını getirmiş olmayalım"**²¹ ayetine göre, inkarcıların öne sürdüğü her türlü çarpık mantığın cevabı, Kur'an'da vardır. Netice itibarıyla Müslüman, Kur'an'ı çok iyi bilir, özümser ve karşılaştığı her olayı Kur'an süzgecinden geçirerek yorumlarsa, karşı tarafın sorularına karşı onları ikna etmeye yönelik en isabetli ve en hikmetli cevabı verebilir.

4. Güçlü, Asil ve Tevazulu Bir Karaktere Sahip Olma

Misyonerler de dahil Müslümanları İslam'dan uzaklaştırmaya yönelik hareketler içerisine girenlerin fiziksel ve maddi güçleri ne kadar çok gibi gözüksün de, **"Gevşemeyin, üzülmeyin; eğer (gerçekten) iman etmişseniz en üstün olan sizlersiniz"**²² ayetinden de anlaşıldığı gibi bu özelliğe sahip olan Müslümanlar onlara göre büyük bir üstünlüğe sahiptir. Müslüman bu üstünlüğü sürekli olarak zihninde ve kalbinde hissederse, bu his onun tavırlarına da yansır ve kendisine tebliğ yapılan kişi de doğal olarak bu güçten etkilenir. Sadece Allah'a kulluk eden Müslüman, aynı zamanda Kur'an'dan edindiği üstün bir karaktere ve peygamber ahlakına benzer bir ahlaka sahiptir. Hiçbir zaafı yoktur ve hedefi sadece Allah'ın rızasını kazanmaktır. İmanın ona verdiği olgunluk ve sahip olduğu büyük hedefler sayesinde hep büyük düşünür, küçük ve basit hareketlere tenezzül etmez, bu yüzden asil olur. İslam'ı takdim eden kişinin bu asilliği sergilemesi, bununla birlikte kalender, cana yakın tavırları karşı tarafı olumlu yönde etkileyecektir. Gerek bilgilendirmeye ve gerekse davete yönelik olsun, karşı tarafa vermek istediği mesajı usulüne uygun ilkeler doğrultusunda vermelidir. Takdim çerçevesinde İslamî mesajın yerine ulaşmasında hangi ilkelere riayet edilmesi gerektiği konusunu ayrı bir başlık altında ele almakta fayda vardır.

20 Nahl 16/125.

21 Furkan 25/33.

22 Al-i İmran 3/139.

B. İslam'ın Takdiminde Verilmek İstenen Mesajı Düzenleme İlkeleri

İslam konusunda karşı tarafa ulaştırılmak istenen mesajın rastgele ve hazırlıksız konuşmalarla gerçekleşme şansı zayıftır. Bu sebeple mesajın birtakım ilkeler doğrultusunda verilmesi gerekir. Birkaç başlık altında bu ilkelere temas edelim:

1. Mesaj İslâmî Açıdan Doğru ve Anlamlı Olmalıdır

Gerek davet amaçlı ve gerekse Müslümanları bilgilendirmeye yönelik olsun İslâmî mesaj Kitap ve Sünnet'in ve bunların genel kabul görmüş yorumlarının ortaya koyduğu doğru bilgiler olmalıdır. Ayrıca bu bilgiler muhatabın ihtiyacına ve iletişim amacına uygun olarak seçilmiş ve iletişime elverişli forma getirilmiş olmalıdır. İslâmî olarak doğru olsa bile, zamanında ve yerinde söylenmeyen ya da muhatap için bir anlam ifade etmeyen sözler sarf etmekle insanlara İslâmî mesaj iletilmiş olunmaz. Anlamayan ve anlamak istemeyen kimselere bu amaçla mesaj iletmek için çaba göstermek boşunadır²³.

Nitekim **“Onları uyarsan da uyarman da onlar için birdir, inanmazlar”**²⁴ ayeti buna işaret etmektedir.

2. Mesaj Kolay Anlaşılabilecek Şekilde Düzenlenmelidir

İslam'ı takdim ederken her konunun herkes tarafından hemen anlaşılabilirliğini varsaymak doğru değildir. Bazı bilgileri doğru anlayabilmek için ön bilgilere ihtiyaç duyulur. Bazen de dinleyicinin kültür düzeyi kavramları ve konunun normal ifade kalıpları içinde sunumunu anlamaya yeterli olmayabilir. Verilen mesaj gerek dil, üslup ve kavramlar bakımından gerekse muhteva bakımından muhatapların kolay ve doğru anlamalarına elverişli olmak, farklı yönlere çekilmeyecek şekilde sağlam olmak zorundadır. Aksi halde ya verilen mesaj hiç anlaşılmayacak ya da yanlış veya eksik anlaşılacaktır²⁵. Nitekim aşağıdaki ayette bu konuya dikkat çekilmektedir: **“Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi? Güzel bir söz, kökü sabit, dalları gökte olan bir ağaç gibidir. O Rabbinin izniyle her zaman yemişlerini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misal getiriyor. Kötü bir söz de gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkanı olmayan kötü bir ağaca benzer”**²⁶.

3. Mesaj Muhatabın İhtiyaçlarına Uygun Olmalıdır

İslâmî mesaja muhatap olan kişi doğru bir iletişim süreci yaşamış olsa dahi onun bu mesajı algıladığı şekliyle kabullenmesi beklenemez. Ulaştığı mesaj onun tutum ve yaşantıları ile uyumlu değilse bir iç çatışma yaşaması

23 Suat Cebeci, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dinî İletişim*, İstanbul 2003, s. 198.

24 Yasin 36/10.

25 Cebeci, a.g.c., s. 200.

26 İbrahim 14/24-26.

kaçınılmaz olur ve bu ikisinden birini sorgulamak durumunda kalır. Eğer aldığı mesaj onun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verecek nitelikte etkili ve ikna edici bir mesaj ise, ancak o takdirde tutum ve davranış değişikliğini deneme yolunu seçecektir. Kişi tutum değiştirirken genellikle yeni tutumlardan önceki tutumlarına uygun olanı tercih eder ya da yeni tutumla mevcut tutumu arasındaki tutarsızlığı en aza indirmeye çalışır²⁷. Bunun için İslam'ın takdiminde muhatap alınan kişinin önce ihtiyaç duyduğu alanları tespit edilmeli ve bu ihtiyaçlara göre bilgilendirme yoluna gidilmelidir. Aksi takdirde ters tepki ile karşılaşılabilir.

4. Mesaj Açık, Net ve Doğru İfadelenmelidir

İslam'ı takdim etmek isteyen kişi onu kendi dil becerisi ve anlatım tarzına ve yeteneğine göre kodlama yapar, yani zihninde belirleyip düzenlediği anlamı kelimelere, sözlere, cümlelere ya da başka sembollere döker. Kodlar mesajın kendisi olmadığı için onlardan doğru mesajı çıkarmak, İslamî takdime muhatap olan alıcının kod açma becerisine bağlıdır. Mesajların doğru iletilip doğru anlaşılmasında takdimde bulunan ve takdime muhatap olan kişi birlikte etkilidir. Takdimde bulunanın kodlama becerisi, dilin kullanımı, üslup ve kültürle ilgili iken kod açma becerisi bunların yanında takdime muhatap olanın iyi niyetiyle de ilgilidir. Ancak takdimde bulunan vermek istediği mesajı ifadelendirirken yine de muhatapın iyi niyetine sığınmamalı, insanların farklı bakış açılarını anlama ve kavrama farklılıklarını, dilin zayıf yönlerinin bulunduğunu göz önünde tutarak yanlış anlamaların önünü kesecek bütün tedbirleri almalıdır²⁸. Yani muhatapın ikna olmasını engelleyecek her türlü kapalılıktan ve yanlış anlaşılmalara götürecek ifade bozukluklarından uzak durması gerekir.

5. Mesaj Mutlaka Yararlı Sonuçlar Verici Olmalıdır

İslam'ı takdim çerçevesinde verilmek istenen mesajın gerçekleri ve muhtelif değerleri içeriyor olması onun aynı zamanda yararlı olduğu anlamına gelmez. İslamî mesajın yararlılığı genel bir yargı olarak değil, muhataplara göre değişen izâfî bir durum olarak değerlendirilmelidir. İslamî her mesaj genel olarak elbette yararlıdır, ancak bazı mesajlar kimileri için yararlı iken kimileri için yararlı değildir. Örneğin, henüz ilmi hal düzeyinde yeterli dinî bilgiye sahip olmayan biri için entelektüel, tasavvufî ya da kelâmî bilgiler yararlıdır²⁹. Böyle bir davranış genel eğitim metotlarına da aykırıdır. Yani eğitimde kolaydan zora doğru bir metot takip etmek gerekir. Dolayısıyla daha işin başında muhatapın anlayamayacağı ve hazımedemeyeceği bilgilendirmelerden sakınmak ge-

27 Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun 1998, s. 69.

28 Cebece, a.g.e., s. 204.

29 Cebece, a.g.e., s. 206.

rekir. Burada Hz. Peygamber'in, "*İnsanlara akıllarının alabileceği ölçüde konuşunuz*"³⁰ sözünü hatırlamak gerekir.

6. Mesaj Düzenli, Sistemli ve Hiyerarşik Olmalıdır

İslam'ın takdimi esnasında sunulmak istenen mesaj tamamlayıcıları ile birlikte bir bütün oluşturur. Konuşmada bu bütünün tamamlayıcı parçaları, destekleyicileri (temsiller, teşbihler, atasözleri), açıklayıcıları (örnekler) ve ayıklayıcıları (tanımlar) konunun özelliğine göre önceden hazırlanmış bir düzen içinde yerini almalıdır. Bunlardan biri ya da bir kısmı konuşma sırasında sözün gidişine göre kullanılacaksa o konuşmada düzen yok demektir. Sanat, estetik, tabiat, yaşantı, başarı kısaca hayat düzen demektir. Allah her şeyi bir düzen içinde yaratmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu konu şu şekilde dile getirilmektedir: "**Rahman olan Allah'ın yaratışında bir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, herhangi bir bozukluk görebiliyor musun?**"³¹.

İslam'ın takdiminde verilmek istenen mesajın belli bir düzen içinde konuşmaya yerleştirilmesi gerekli ama yeterli değildir. Mesajın, konuşmayı her dinleyen tarafından kolayca kavranmasını sağlayacak bir sunuş sistemi içinde işlenmesi gerekir. Bu da hemen herkes tarafından bilinen giriş, gelişme, sonuç şeklindeki klasik sistemden başka bir şey değildir. Mesajın hiyerarşik olması da aşamalı sıralama denilen tedrici bir usul ile sunulması demektir. Aşamalı sıralamada: 1. Bilinenden başlayıp bilinmeyene doğru, 2. Kolaydan başlayıp zora doğru, 3. Basitten başlayıp karmaşığa doğru, 4. Somuttan başlayıp soyuta doğru gidilecektir³². Kur'an-ı Kerim'de birçok konuda bu metot uygulanırken özellikle içkinin yasaklanmasındaki tedricilik³³ daha önemli bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in "*Öğretiniz, kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz*"³⁴ hadisi de bu konuya işaret etmektedir.

7. Mesaj Olabildiğince Zengin Malzeme ile Sunulmalıdır

İslam'ın takdimine muhatap olan kişilerin ilgileri ve verilmek istenen mesaj yönelme kabiliyetleri farklı olduğundan, sunulacak mesajın herkes tarafından rahatlıkla alınabilmesi için: 1. Sözlü dil (niteme, vurgu, benzetme, özlü söz, deyiş, şiir, hikaye vb.), 2. Beden dili (duruş, jestler, mimikler, bakışlar), 3. Görsel nesnelere (resimler, şekiller, şemalar, çizimler, cisimler), 4. Duygusal figürler (üzüntü, hayret, kırgınlık, takdir, tahtif vb.), 5. Ses tonlaması gibi mümkün olan bütün araçlar kullanılmalıdır. Bir tek araçla örneğin düz bir anlatımın verilmeye çalışılan mesajın herkes tarafından tam ve doğru algılanma şansı az-

30 Bkz., Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 231, 273; IX, 109, 110, 111, 601, 602 31 Mülk 67/3.

32 Cebeci, a.g.c., s. 208.

33 Bkz. Maide 5/90-91

34 Bkz., Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, VIII, 458, 459, 460; X, 110, 111, 112.

dır. Muhatabın ne kadar çok duyu organına hitap edilirse mesajın tam ve doğru algılanmasındaki başarı o derece artacaktır³⁵.

Müslüman bilim adamları olarak bize düşen görev, İslam'ın doğru temsil ve doğru takdiminin nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktır. Bu amaçla hazırlanmış olduğumuz bu makalemizde konuyu mümkün olduğunca özetlemeye çalıştık.

35 Akif Ergin-Cemal Birol, *Eğitimde İletişim*, Ankara 2000.